

Rights and duties of members of the parliamentary committees in Ukraine

Права і обов'язки членів парламентських комітетів в Україні

Oleksandr Zozulia

Key words:

rights, duties, powers, members, committees, parliament, Verkhovna Rada of Ukraine.

Ключові слова:

права, обов'язки, повноваження, члени, комітети, парламент, Верховна Рада України.

Постановка проблеми. Парламентські комітети складаються з керівних посадових осіб і членів, які реалізують функції комітетів, забезпечуючи всебічний попередній розгляд питань та напрацювання консенсусних рішень. Ефективність функціонування комітетів Верховної Ради України залежить від наявності у їх членів – представників різних політичних сил достатнього обсягу прав і обов'язків, що уможлиблює та гарантує широку, повноцінну участь народних депутатів України в роботі парламентських комітетів. Разом із тим, на сьогодні проблемним залишається не тільки істотна фрагментарність, застарілість та неузгодженість переліку прав і обов'язків членів комітетів, але й законодавча неурегульованість гарантій та засобів їх практичної реалізації, наявність значного розриву між номінальними права і обов'язками та реальною діяльністю парламентарів у комітетах. У контексті вдосконалення організації діяльності комітетів Верховної Ради України вбачаються актуальними питання прав і обов'язків їх членів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що деякі аспекти правового статусу керівництва та членів парламентських комітетів раніше вже розглядалися такими вченими як О.М. Анохін, О.Ю. Бруслик, О.В. Марцеляк, І.В. Мукомела, М.В. Развадовська, І.Є. Словська та інші. У той же час їх наукові дослідження розкривають здебільшого тільки окремі елементи статусу членів парламентських комітетів в Україні та зарубіжних країнах, розгорнуто не характеризуючи поточний стан та перспективи розвитку системи прав і обов'язків членів комітетів Верховної Ради України, а також шляхи та особливості їх реалізації.

Метою роботи є аналіз теоретичних положень та конституційно-правового регулювання прав і обов'язків членів парламентських комітетів в Україні, визначення їх основних засад, сутності та значення, а також обґрунтування пріоритетних напрямків удосконалення конституційно-правового статусу членів комітетів Верховної Ради України.

Виклад основного матеріалу. Окремий предмет законодавчого регулювання складають права і обов'язки членів комітетів, які є основою даних робочих органів Верховної Ради України, особисто беручи участь у розгляді питань та прийнятті рішень, як від свого власного імені, так і від імені фракцій (груп). Права і обов'язки членів комітетів регламентуються не тільки профільним Законом України від 04.04.1995 р. № 116/95-ВР¹, але й Законом України від 17.11.1992 р. № 2790-XII² про статус народного депутата України, що зумовлює певне дублювання та неузгодженість формулювання таких прав і обов'язків. Варто згадати передбачений ч. 1 ст.39 Закону України від 04.04.1995 р. № 116/95-ВР принцип рівності прав та обов'язків членів комітету. Принцип становить гарантію однакових умов та можливостей народних депутатів України впливати на розгляд питань у комітеті та прийняття ним рішень.

До основних прав членів комітету належить право вносити будь-які пропозиції на розгляд і голосування на засіданнях відповідного комітету, а також брати участь в обговоренні та прийнятті його актів. Ці права є важливою складовою рівноправності парламентарів та їх саме особистої участі у роботі комітету,

¹ Про комітети Верховної Ради України: Закон України: від 04.04.1995 р., № 116/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1995. № 19. Ст. 134.

² Про статус народного депутата України: Закон України: від 17.11.1992 р., № 2790-XII // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 3. Ст. 17.

адже внесення ними пропозицій і голосування прямо не прив'язується до позиції відповідної депутатської фракції (групи) та її питомої ваги у складі комітету. Право вносити будь-які пропозиції на розгляд комітету забезпечує плюралізм в його діяльності, повноту та всебічність опрацювання питань і обрання оптимальних шляхів їх вирішення. Проте необмеженість вказаного права парламентарів створює передумови для зловживання ним з метою затягування чи перешкоджання роботі комітету, проблема чого має вирішуватись вже у площині політичної культури та відповідальності народних депутатів України. З іншого боку, у п. 1 ч. 2 ст. 39 Закону України від 04.04.1995 р. № 116/95-ВР³ і п. 1 ч. 4 ст. 14 Закону України від 17.11.1992 р. № 2790-XII⁴ слушно уточнюється, що на засідання комітету можуть вноситись пропозиції щодо будь-якого питання, але якщо воно належить до компетенції комітету. Також слід було б уточнити, що зазначені права народного депутата України реалізуються ним лише у тому комітеті, членом якого він є.

Тут варто погодитись і з запропонованим у законопроекті від 20.11.1998 р. реєстр. № 2254⁵ додатковим закріпленням права членів комітету вносити пропозиції до плану роботи комітету. Адже таке право лише частково пересікається з розглянутим правом вносити пропозиції на розгляд засідання, також стосуючись й інших аспектів поточної та перспективної діяльності парламентського комітету організаційного та контрольного характеру.

У Законі України від 17.11.1992 р. № 2790-XII більш точно й широко сформульовано право члена комітету брати участь в обговоренні загалом усіх «питань, що вносяться на розгляд комітету», а не тільки «рішень, висновків, рекомендацій» (точніше їх проектів) як за Законом України від 04.04.1995 р. № 116/95-ВР, оскільки розгляд комітетом питань може закінчуватись без прийняття його акту.

Право членів комітету вносити пропозиції та брати участь в обговоренні повинно законодавчо поширюватись не тільки на засідання, але й на інші форми роботи комітету (наприклад, комітетські слухання). Проведення на засіданні комітету голосування з приводу пропозиції члена комітету на його вимогу є демократичною гарантією статусу народного депутата України, що забезпечує та пришвидшує належний розгляд комітетом пропозицій, запобігає затягуванню керівництвом комітету їх проходженню. Участь у голосуванні та прийнятті актів комітету має розглядатись не як право, а як обов'язок члена комітету, що не тільки відповідає інтересам ефективної діяльності комітету, але й змістовно впливає з іншого обов'язку членів комітету щодо присутності на засіданнях та участі у роботі відповідного комітету Верховної Ради України.

Іншим законодавчо визначеним правом члена комітету є право брати участь у підготовці проектів актів Верховної Ради України. Як на нас, вказане належить до базових прав не члена комітету, а народного депутата України взагалі незалежно від його приналежності до певного комітету (шляхом ініціативної підготовки, участі у робочих групах, внесення пропозицій і поправок тощо). До того ж слід враховувати, що на сьогодні парламентські комітети досить нечасто самі здійснюють підготовку проектів актів Верховної Ради України, здебільшого зосереджуючись на їх попередньому розгляді. Що ж стосується саме комітетських форм роботи над проектами парламентських актів, то вищезначене право змістовно охоплюється іншим вже розглянутим правом членів комітету вносити будь-які пропозиції на засідання комітету, брати участь в обговоренні та прийнятті його актів.

Окрім того, члени комітету наділяються правом письмово викладати свою окрему думку «як додаток до рішення, рекомендації чи висновку комітету» (п. 2 ч. 2 ст. 39 Закону України від 04.04.1995 р. № 116/95-ВР⁶). До речі, всупереч викладеному згідно п. 3 ч. 4 ст. 14 Закону України від 17.11.1992 р. № 2790-XII окрема думка члена комітету може викладатись як додаток лише до його рішення, що невиправдано обмежує таке право члена комітету. Теоретично викладена членом комітету окрема думка має відображати альтернативність підходів до вирішення питання та відсутність беззаперечного консенсусу щодо акту комітету, а також може бути врахована при наступному розгляді акту комітету на пленарному засіданні Верховної Ради України та / або у подальшій діяльності самого комітету. Попри це на сьогодні використання по-

³ Про комітети Верховної Ради України: Закон України: від 04.04.1995 р., № 116/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1995. № 19. Ст. 134.

⁴ Про статус народного депутата України: Закон України: від 17.11.1992 р., № 2790-XII // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 3. Ст. 17.

⁵ Про комітети та комісії Верховної Ради України: Проект Закону України: від 20.11.1998 р., реєстр. № 2254 / Верховна Рада України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=4982&pf35401=5040..>

⁶ Про комітети Верховної Ради України: Закон України: від 04.04.1995 р., № 116/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1995. № 19. Ст. 134.

дібного права членів комітету не набуло істотного поширення, що головною мірою пов'язано зі значним обсягом роботи комітету, необхідністю письмового формулювання та обґрунтування окремої думки, наявністю простіших (зокрема усних) форм донесення до парламенту незгоди з актом комітету тощо. Вказане актуалізує при збереженні права члена комітету на окрему думку створення додаткових гарантій і механізмів висловлення ним власної обґрунтованої позиції щодо питання, розглянутого комітетом.

Зазначимо, що згідно п. 2 ч. 4 ст. 14 Закону України від 17.11.1992 р. № 2790-XII⁷ народний депутат України наділяється правом отримувати від органів публічної влади та керівників організацій допомогу, необхідну для роботи у складі тимчасових комісій Верховної Ради України. Вважаємо, що дане право має бути поширено і на роботу парламентарів у складі комітетів, яка не меншою мірою потребує відповідної допомоги та сприяння з боку органів публічної влади, установ та організацій. Одночасно із цим актуалізується предметне врегулювання змісту, форм і порядку надання такої допомоги в діяльності членів комітету Верховної Ради України.

Не можна не зазначити невичерпність законодавчого переліку прав членів комітету, розширення якого сприятиме їх узгодженості та упорядкованості, а також належній реалізації таких прав. На сьогодні не втрачає актуальності теза, висловлена О.В. Марцеляком майже 15 років тому, щодо необхідності деталізації прав та обов'язків членів комітету⁸. Тут зауважимо нагальність чіткого формулювання змісту усіх прав членів комітету, зокрема щодо відкликання з посади, відрядження, ставити запитання і одержувати відповіді на комітетських слуханнях, входження до складу підкомітетів, участі в роботі підкомітетів без входження до їх складу, збирати засідання комітету у разі його не скликання головою комітету тощо.

Досить суперечливими є положення профільного Закону України від 04.04.1995 р. № 116/95-ВР про відрядження членів комітету. На тлі неурегульованості базових прав і обов'язків членів комітету дещо нелогічним вбачається приділення підвищеної уваги саме питанням відрядження, регулювання яких не позбавлене певних неточностей і прогалин. Як недолік розглядаємо можливість прийняття рішення про відрядження членів комітету тільки головою парламенту, тоді як відрядження голови комітету можуть дозволятися і заступником голови парламенту. Не можна погодитися також і з вибіркоким гарантуванням права народного депутата України ознайомитись зі звітом про результати відрядження лише членів, але не голови комітету.

Обов'язки члена парламентського комітету направлені на забезпечення його активної участі в роботі такого комітету. Водночас як недолік одразу слід вказати надмірну абстрактність окремих законодавчо сформульованих обов'язків (наприклад, «завчасно» повідомляти про неможливість бути присутнім на засіданні) та відсутність дієвої системи відповідальності членів комітету за невиконання ними своїх обов'язків. Вказане ставить під сумнів реальність та дієвість обов'язків члена комітету, що негативно позначається на продуктивності роботи усього комітету. Саме тому першочерговим вбачаємо не лише законодавчу деталізацію повного переліку обов'язків членів парламентського комітету, але й закріплення заходів відповідальності та прозорих механізмів їх застосування до членів комітету за невиконання (неналежне виконання) своїх обов'язків.

Як основний обов'язок і принцип статусу членів комітету необхідно розглядати визначений п. 1 ч. 3 ст. 39 Закону України від 04.04.1995 р. № 116/95-ВР⁹ і п. 9 ч. 1 ст. 24 Закону України від 17.11.1992 р. № 2790-XII¹⁰ обов'язок брати участь у роботі комітетів та їх підкомітетів. По суті він має комплексний характер, вимагаючи від членів комітету не тільки формальної участі у його засіданнях, але й реального залучення до різних форм діяльності комітету.

У законодавстві необхідність присутності на засіданнях комітетів і підкомітетів виділяється як окремий обов'язок члена комітету, хоча у дійсності він охоплюється змістом загального обов'язку щодо участі в роботі комітету. Вимога присутності членів комітету на його засіданні пов'язана з необхідністю забезпечення не тільки кворуму, але й достатньої репрезентативності та легітимності роботи комітету та схвалю-

⁷ Про статус народного депутата України: Закон України: від 17.11.1992 р., № 2790-XII // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 3. Ст. 17.

⁸ Марцеляк О.В. Комітети Верховної Ради України: система, структура та роль у здійсненні основних функцій парламенту // Право і безпека. 2005. Т. 4. № 4. С. 10.

⁹ Про комітети Верховної Ради України: Закон України: від 04.04.1995 р., № 116/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1995. № 19. Ст. 134.

¹⁰ Про статус народного депутата України: Закон України: від 17.11.1992 р., № 2790-XII // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 3. Ст. 17.

ваних нею актів. У свою чергу логічним похідним від вищевказаного обов'язку є обов'язок члена комітету завчасно повідомляти керівництво комітету про неможливість присутності на його засіданні, що першочергово потребує уточнення в частині «завчасності» та способів такого повідомлення, а також поширення даного обов'язку на слухання й інші заходи комітету.

Попри важливе засадниче значення обов'язку членів комітету брати участь у роботі комітетів не можна залишати поза увагою його переважно абстрактно-декларативний характер. Так, належність виконання обов'язку не може визначатись тільки за формальним критерієм присутності, а оцінка якісних показників участі члена комітету в його роботі (враховуючи правову невизначеність якої саме «участі» та у якій «роботі» комітету) буде мати не стільки об'єктивно юридичний, як політичний характер. Водночас наголосимо, що за відсутність члена комітету на його засіданнях мають передбачатися застосування конкретних стягнень, наприклад, зниження заробітної плати, позбавлення окремих пільг і гарантій, відкликання з комітету тощо.

Згідно ч. 1 ст. 47 Закону України від 04.04.1995 р. № 116/95-ВР¹¹ і п. 3 ч. 1 ст. 24 Закону України від 17.11.1992 р. № 2790-XII¹² передбачається обов'язок члена комітету саме особисто брати участь у його засіданнях, що має бути поширено і на комітетські слухання й інші форми роботи комітету парламенту. Вимога щодо особистої участі у роботі комітету зумовлюється загальним особистим характером повноважень народного депутата України та неможливістю їх делегування. Тут також зазначено недоцільність виділення у п. 4 ч. 1 ст. 24 Закону України від 17.11.1992 р. № 2790-XII окремого обов'язку народного депутата України «особисто брати участь у голосуванні» з питань, що розглядаються комітетом, оскільки змістовно він вже охоплюється означеним обов'язком особисто брати участь в роботі комітету.

З одного боку, принцип особистої участі у роботі комітету вбачається виправданим з огляду на недостатню стабільність і зрілість парламентської системи України, порівняно невисокий рівень правової та політичної культури депутатського корпусу, ймовірність широких зловживань у разі введення інституту заступника члена комітету, права на передання голосу або його неособисте подання. Як приклад зауважимо, що раніше згідно Закону України від 22.02.2000 р. № 1475-III¹³ члени комітету, відсутні з поважних причин на його засіданні, могли взяти участь у голосуванні шляхом подання заздалегідь відповідних заяв. Їх врахування при встановленні результатів голосування у комітеті додатково передбачалось і законопроектом від 30.12.2004 р. реєстр. № 6469¹⁴. Проблемною у цьому випадку була презумпція справжності таких заяв та добровільності їх подання, а також неможливість зміни відсутнім парламентарем свого наперед поданого рішення під час предметного розгляду питання на засіданні. З іншого ж боку, з урахуванням зарубіжного досвіду за умови формування належної законодавчої бази в обмежених випадках залучення до роботи комітету заступників його членів дійсно могло би сприяти безперервній повноцінній діяльності комітету, запобігати відсутності кворуму та безпідставному ухиленню парламентарів від участі в роботі комітету.

Важливе значення має обов'язок членів комітетів дотримуватися порядку на засіданнях комітетів, підкомітетів, робочих груп, слуханнях у комітетах. Вказане насамперед зумовлюється значною кількістю членів комітету та інших осіб, що беруть участь в роботі комітетів, великою політичною складовою в діяльності народних депутатів України та парламентських комітетів, а також гострим дискусійним характером питань, що розглядаються у комітетах.

Варто зауважити недосконалість формулювання цього обов'язку члена комітету з огляду на остаточну законодавчу невизначеність самого «порядку» на засіданнях та інших заходах комітету, суб'єкта затвердження такого порядку, його спільності чи відмінності для різних комітетів. З метою уніфікації правил роботи у Верховній Раді України члени комітету мають зобов'язуватись дотримуватися на засіданнях та інших заходах комітету правил дисципліни та норм етики, подібних до встановлених Регламентом Верхов-

¹¹ Про комітети Верховної Ради України: Закон України: від 04.04.1995 р., № 116/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1995. № 19. Ст. 134.

¹² Про статус народного депутата України: Закон України: від 17.11.1992 р., № 2790-XII // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 3. Ст. 17.

¹³ Про внесення змін до статей 19 та 20 Закону України «Про комітети Верховної Ради України»: Закон України: від 22.02.2000 р., № 1475-III // Офіційний вісник України. 2000. № 11. Ст. 402.

¹⁴ Про внесення змін до Закону України «Про Комітети Верховної Ради України» (щодо повноважень та організації роботи Комітетів): Проект Закону України: від 30.12.2004 р., реєстр. № 6469 / Верховна Рада України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=21581&pf35401=60734>.

ної Ради України від 10.02.2010 р. № 1861-VI¹⁵ для пленарних засідань парламенту. Схожа, але не тотожна норма міститься у п. 9 ч. 1 ст. 24 Закону України від 17.11.1992 р. № 2790-XII¹⁶, що зобов'язує членів комітетів додержуватись «порядку та норм депутатської етики» на засіданнях комітетів, підкомітетів і робочих груп (чомусь вже не згадуючи комітетські слухання).

Також для забезпечення реальності розглянутого обов'язку врегулювання потребують й наслідки недотримання членами комітетів відповідного порядку. Зокрема до них пропонуємо відносити позбавлення права брати участь у засіданнях і відкликання з комітету за неодноразове порушення правил дисципліни та норм етики рішенням парламенту за пропозицією самого комітету, регламентного комітету або керівництва парламенту.

Відповідно до п. 4 ч. 3 ст. 39 Закону України від 04.04.1995 р. № 116/95-ВР¹⁷ члени комітету зобов'язані виконувати доручення, передбачені рішеннями та рекомендаціями комітету. Слід вказати неузгодженість формулювання обов'язку з нормами Закону України від 17.11.1992 р. № 2790-XII¹⁸, що зобов'язують члена комітету виконувати будь-які доручення комітету (п. 5 ч. 1 ст. 24) і одночасно доручення комітету, підкомітету, визначені їх рішеннями (п. 9 ч. 1 ст. 24). По-перше, враховуючи законодавчо визначені види та предмет регулювання актів комітету, має йтися про обов'язок виконання членами комітету не будь-яких його доручень, а лише тих, які викладені у рішеннях (з організаційних питань) та рекомендаціях комітету.

По-друге, ефективній практиці надання доручень комітету його членам сприятиме законодавче визначення природи та меж таких доручень, а також наслідків їх невиконання. По-третє, обов'язок виконувати доручення підкомітету має покладатись не на членів комітету, а тільки на голову та членів відповідного підкомітету. По-четверте, уможлиблюється зобов'язання членів комітету виконувати й окремі доручення його голови (це також пропонувалось у законопроекті від 20.11.1998 р. реєстр. № 2254¹⁹), що забезпечить швидше й якісніше вирішення питань організації роботи комітету та виконання його актів. Варто зазначити як позитив наявність похідного обов'язку парламентарів інформувати комітети про виконання їх доручень, що має сприяти своєчасності, добросовісності та відповідальності реалізації подібних доручень.

Крім вищерозглянутих основних обов'язків народні депутати України виконують й низку інших обов'язків, прямо чи побічно пов'язаних з їхнім членством у комітетах. Зокрема йдеться про необхідність дотримання у комітетах базових обов'язків народного депутата України і члена фракції (групи) – дбати про благо України, дотримуватися законодавства та присяги, представляти інтереси фракції (групи) у комітеті, повідомляти комітет про потреби і запити населення тощо. Загалом щодо цих та інших обов'язків членів комітетів, перш за все, актуалізується їх упорядкування, узгодження один із одним та деталізація змісту, а також забезпечення контролю за виконанням таких обов'язків. Разом із тим, необхідно враховувати різну природу обов'язків членів комітетів, до яких обґрунтовано належать не тільки чіткі юридичні вимоги, а і політико-правові приписи абстрактно-декларативні за своєю суттю.

Висновки. Члени комітету Верховної Ради України законодавчо наділяються рівним обсягом основних прав і обов'язків, типових для усіх робочих органів парламенту, що закладає передумови дієвої особистої участі членів комітету у різних формах його роботи. Вдосконалення статусу членів парламентських комітетів насамперед потребує розширення, конкретизації змісту та узгодження законодавчого переліку прав і обов'язків членів комітету, закріплення порядку їх реалізації; введення інституту заступника члена комітету; створення додаткових гарантій і механізмів висловлення членом комітету власної позиції; трансформації участі у голосуванні та прийнятті актів комітету з права в обов'язок членів комітету; уточнення правил дисципліни та норм етики, яких мають дотримуватися члени комітетів; забезпечення контролю за виконанням обов'язків членів комітету та реальної відповідальності за їх невиконання (неналежне виконання). Виконання різних за природою прав та обов'язків членів комітетів в значній мірі залежить не тільки від дієвості механізмів контролю, а і від умотивованості, відповідальності та політико-правової культури депутатського корпусу.

¹⁵ Про Регламент Верховної Ради України: Закон України: від 10.02.2010 р., № 1861-VI // Офіційний вісник України. 2010. № 12. Ст. 565.

¹⁶ Про статус народного депутата України: Закон України: від 17.11.1992 р., № 2790-XII // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 3. Ст. 17.

¹⁷ Про комітети Верховної Ради України: Закон України: від 04.04.1995 р., № 116/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1995. № 19. Ст. 134.

¹⁸ Про статус народного депутата України: Закон України: від 17.11.1992 р., № 2790-XII // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 3. Ст. 17.

¹⁹ Про комітети та комісії Верховної Ради України: Проект Закону України: від 20.11.1998 р., реєстр. № 2254 / Верховна Рада України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=4982&pf35401=5040..>

Анотація

Виконано аналіз теоретичних положень та конституційно-правового регулювання прав і обов'язків членів парламентських комітетів в Україні. Визначено основні засади, сутність та значення повноважень даних народних депутатів України. Обґрунтовано пріоритетні напрямки удосконалення статусу членів комітетів Верховної Ради України, що має передбачати розширення, конкретизацію та узгодження прав і обов'язків членів комітету, закріплення порядку їх реалізації та відповідальності за невиконання.

Summary

The analysis of the theoretical basis and constitutional-legal regulation of the rights and duties of the members of the parliamentary committees in Ukraine is made. Also it was determined the basic principles, essence and value of powers of these people's deputies of Ukraine. The priority directions of improving the status of members of committees of the Verkhovna Rada of Ukraine are substantiated, which should include the expansion, specification and harmonization of the rights and duties of committee members, consolidation of the order of their implementation and responsibility for non-fulfillment.

Використана література:

1. Марцеляк О.В. Комітети Верховної Ради України: система, структура та роль у здійсненні основних функцій парламенту // *Право і безпека*. 2005. Т.4. № 4. С. 7–10.
2. Про внесення змін до статей 19 та 20 Закону України «Про комітети Верховної Ради України»: Закон України: від 22.02.2000 р., № 1475-III // *Офіційний вісник України*. 2000. № 11. Ст. 402.
3. Про внесення змін до Закону України «Про Комітети Верховної Ради України» (щодо повноважень та організації роботи Комітетів): Проект Закону України: від 30.12.2004 р., реєстр. № 6469 / Верховна Рада України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=21581&pf35401=60734>.
4. Про комітети та комісії Верховної Ради України: Проект Закону України: від 20.11.1998 р., реєстр. № 2254 / Верховна Рада України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=4982&pf35401=5040>.
5. Про комітети Верховної Ради України: Закон України: від 04.04.1995 р., № 116/95-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 19. Ст. 134.
6. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України: від 10.02.2010 р., № 1861-VI // *Офіційний вісник України*. 2010. № 12. Ст. 565.
7. Про статус народного депутата України: Закон України: від 17.11.1992 р., № 2790-XII // *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 3. Ст. 17.

Oleksandr Zozulia,

*Ph.D. in Law, Associate Professor,
Associate Professor at the Chair of Fundamental Law Disciplines
Kharkiv National University of Internal Affairs*